

MARTIN KUKUČÍN

Dom v stráni

.sk

SLOVENSKÁ
KLASIKA

Dom v stráni

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Martin Kukučín

Dom v stráni – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

Dom v stráni

MARTIN KUKUČÍN

Dom v stráni

Ljndeni

Martin Kukučín: Dom v stráni

Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2025

Doslov, chronológia života a diela autora © Ivana Taranenková, 2025

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať s cieľom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Vyťažovanie textu a dát z tejto publikácie v zmysle čl. 4 smernice 2019/790 EÚ je zakázané.

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-4979-4

ISBN e-knihy 978-80-566-5003-5 (1. zverejnenie, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-566-5004-2 (1. zverejnenie, 2025) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-566-5002-8 (1. zverejnenie, 2025) (ePDF)

I

Niet domu, kde sa nedymí z komína

V stráni pod Grabovikom, stáby prilepené o strmý bok, stoja domy bratov Bercov. Idúcky z dediny, vlastne mesta, prejdeš najprv popri dome Ivanovom, potom Franičovom a tretí dom je, v ktorom býva Mate. Ive je najstarší, Mate najmladší z nich. A tak i domy. Ivanov dom je najstarší a najmenší, Franičov je novší, pod ním pivnica s velikánskymi sudmi, a Mateho je už celkom nový, s akýmsi nádychom luxusu, pravda ťažackého, sedliackeho.

Franič dosť dávno vystavil svoj dom, ale ho nedohotovil. Vyzerá v ňom všetko akosi provizórne. Štyri steny zapackané zhru-
ba maltou, podlaha z dosiek, pod ktorou je spomenutá pivnica, ale povaly ešte niet. Iba čo sú hrady poprekľadané a či vmurované. Takže hneď z izby môžeš celkom pohodlne prehliadnúť celú konštrukciu ťažackého dachu, to jest najsolídnejšiu čiastku domu. Na rohoch sú pribité laty a na nich naukladané lapky kamenia, pekne jedna na druhej sťa šindel' alebo šupiny na rybe, tak, že voda môže stekať bez prekážky. Aby bura nevníkla špárami a nepodvihla celú konštrukciu, lebo bura by ľahko mohla rozhádzať i takýto dach; dach je zalepený zvonku maltou a poliaty pekne vápnom. Po trámoch sú rozvešané mužské a ženské košele a ostatné šatstvo a bielizeň, ba i kožené mechy, v ktorých náš sedliak prenáša mušt a víno, olej a vôbec všetko, čo

je tekuté, podľa potreby i vodu z obecnej nádržky alebo more z neďalekého zálivu. Dom pozostáva teda z jednej jedinej izby, bez pitvora, kuchyne alebo druhých miestností. Troma oblokmi zíva na mestečko, ak nie sú drevené okenice práve pričapené, jedným oknom a dverami hľadí rovno do stráne Grabovika, porastenej česmínami, myrtovým a borovčím, spomedzi chrastia vyčnieva kde-tu bor svojou mohutnou korunou, alebo dumá stará šedivá oliva. V oboch štítoch pôjd, ktorého, ako sme videli, ešte nieto, tiež sa nachodí po jednom okne. Predbežne len vrabce, čo si na nich dvoria, keď sa strhne neočakávane lejak.

Nuž nemožno sa v takomto dome cítiť domácky. No vzdor tomu i takéto prístrešie vyhovuje sedliakovi v tomto podnebí, kde konečne naozajstnej zimy ani nieto.

Zato však nech sa nikto nenazdáva, že je Franič človek zanedbaný. Naopak, on je sedliak, alebo ako sa tu hovorí, težak príčlnivý. Bude mať čosi i v truhlici, takže by dom ľahko vyriadil. Ale načo vyhadzovať groše, keď nemá ešte odrastené deti. Keď chlapi odrastú a budú sa mať ženiť, ľahko prehradí každému koterec, pokryje i povalu a narobí izieb, koľko len bude treba, takže každý pár bude ani v škatuli. Dosiek na sklade má vždy nadostač paron Mikula, ktorý svojím trabakulom dováža víno na Rijeku a na spiatočnú cestu naloží sa tu i tam doskami a trámami z rozsiahlych lesov okolo Delnice a Ogulina.

Najstarší brat Ivan ostal sám v starom dome; z neho sa vyrojila celá bercovská rodina, alebo, ako ich tu prezývajú, pretúrovská. Pretúr znamená sudca, alebo asi to, čo bol kedysi u nás slúžnodvorský. Ktorýsi predok terajších Bercov bol akiste človek vynikajúci, že mu prilepili takú prezývku, Domec je neveľký, o malých okienkach, tiež len s okenicami drevenými. Povaly v ňom vôbec niet, lebo by izba bola prinízka, zato je

dach vyfutrovaný zdnuka doskami, ako to býva v podkrovných izbách.

Nuž v tých časoch stavali sa napospol také domce. Žilo sa jednoducho, utiahnuto, ale o biede tiež nebolo chyrovať. Káva sa vtedy nepila, pilo sa víno a v zime rakija terkelica, ktorú mohol páliť každý sám vo svojom kotlíku. Voda sa vôbec nepila, ako ani teraz, padá na žalúdok ako olovo. Spomínajú tiež, že sa ani nefajčilo. Jediný starý šor Nade, veterán Napoleonovej gardy, oficer k tomu, pýcha nášho mesta, ktorý videl pekný kus sveta, i starú „Moskoviju“, odkiaľ sa bol vrátil s celou kožou, iba čo mu na ušiach a nose bola oškvrknutá od ruského mrazu, tento pán Nade fajčil z ohromného čibuka, dohliadajúc v poli na svojich ťezakov. Zato šnupal každý, ako hovorí stará kronika; šnupala i stará šora Reparata; tá istá, čo darovala tú ťazkú zlatú reťaz patrónke nášho mesta, blahoslavenej Matke božej od Carmena, ktorej socha so skvelou zlatou korunou ozdobuje náš hlavný oltár.

Zo starého domu vytiahol najprv Franić a o niekoľko rokov i Mate. Mate sa ženil dosť neskoro, vyše tridsaťročný. Celé detstvo a mladosť strávil na mori, vždy pod komandom starého kapetana Dubčića. Vtedy čeliadka tak ľahko nemenila svojich pánov, a zvlášť takých, ako bol slávny kapetan Luka Dubčić, známy vo všetkých prístavoch Adrie.

No konečne zunoval sa mu i život námornícky, jeho radosti i trampoty. Prišiel mu na um domec pod Grabovikom, v tóni česmín, prišli mu na um rozsiahle stráne zarastené chrastou, ktoré boh na to stvoril, aby ich vyklčovala ľudská ruka, prekopala, vysadila viničom a ťažila z nich divotvorný mok, ktorý obveseľuje dušu človeka. A možno najväčšmi prišli mu na um čierne oči, ktoré ho príťahovali, kým ho neprivábili nazad do rodného mesta. Čo bol zhonobil, z toho vystavil dom, oveľa elegantnejší než

Franičov. On videl kus sveta, mal väčšie nároky než brat domár, odrastený v primitívnych pomeroch. Čosi zeme dostal i od bratov a ostatok zeme vzal na kontrakt, od kapetana Luku, ktorý práve vtedy kúpil celé panstvo v mestečku. Tak sa Mate Berač nepremenil na gazdu: stal sa jednoducho z mornára ťažakom toho istého kapetana Luku.

Sotva prišiel dom pod krov, náš Mate sa oženil. Jera bola dievčina čiernooká, driečna, svižná ani ryba. Do roboty ako osa, sama svojimi rukami pomáhala mužovi kľčovať, prekopávať, sadiť a zakladať vinice; najmä kým nebolo detí. Keď boli vinice založené a začali donášať dôchodok, obmedzovala sa i ona na obyčajnú robotu ťažacky. Pod jej príčinnivou rukou nič sa nestratilo, ale skôr rástlo a veľadilo sa všetko. Mate predbehol v blahobyte i oboch starších bratov, predbehol mnohých iných ťažakov, ktorí mali plné sudy, keď sa on ešte pri kľčovaní a vysádzaní potil. Jeho dom utvrdil sa v základoch, zabezpečil si budúcnosť, kým druhé domy írečité, solídne, zviklali sa vo fundamentoch pod tlakom ťažkých nových časov.

Mate i ináč preslávil rod pretúrovský. Keď príde medzi pánov, i medzi nimi má poctivosť. Je členom „crkovinarstva“, cirkevného výboru, ako taký dozerá na robotu na cirkevných viniciach, delí voskovice na výročné slávnosti v kostole a pri procesiách, drží kľúče od veľkej skrine, ktorá je v sakristii a kde sú dlhočizné voskové sviece.

V domácom živote tiež ho sprevádzalo šťastie. Odchoval syna Ivana a dve dcéry, Matiju a Katicu.

Premena v tom živote nastala iba vtedy, keď sa Ivan oženil. Dnes už má dvoch chlapcov, ktorí rozveseľujú celý dom. Mať musí byť ustavične pri nich, ako vôbec matere v dnešných časoch. Zdá sa jej, že by si zaraz zlomili nohu, alebo, uchovaj bože,

vylomili šiju, keby im nebola za päťami. Veď ono je i pravda, že sa ustavične liepajú po múroch a prístavách, ktorými je ohradený dvor sťa nejaká pevnosť. Nie div, že Barica ani nestačí na druhé, ako behať ustavične za nimi. Ale Jera jej to nechce uznať. Šomre na jej daromnosť; žaluje sa, že s nevestou nevtiahlo vraj do domu poľahčenie, ako očakávala, ale skôr nepokoj a nová starosť. Barica, sprvu krotká, ústupčivá, začína svokre odvrávať. Tak sa neraz strhne medzi nimi ozajstná zvada. Stará neustúpi: zhonobila, nadobudla všetko svojimi krvavými mozolmi; neprišla do hotového, ale hrdlačila celý život od svitu do mraku. Mladá neustúpi: dala na svet nádej a chlúbu pretúrovej rodiny, záruku budúcnosti malého Mateho a Ivana. Ona má v dome stále a vynikajúce miesto...

Takéto zrážky vybavovali sa spočiatku potajme. Tam niekde v kuchyni alebo v kúte, len tak letky, ako mimochodom. Neboľo by dobre, aby sa dozvedel o nich gazda. Prísny je, neúprosný, nuž pravý Pretúr. No konečne hriech vybuchol prudko a bezohľadne, tak, že ho už nemožno zatusovať.

„Naničhodnica!“ šepala Jera neveste v kuchyni pre akúsi pletku.

„Stará striga!“ odpovie jej Barica.

Jera ju štuchla laktom a Barica začala už nahlas.

„A čo máte zas so mnou, mame moja!“ zvolala dobre hlasno, aby počul starý Mate, ktorý je kdesi vo dvore. Preto jej dala i „mame“, lebo starú strigu by jej svokor sotva odpustil. „Keby ste sa aspoň sveta hanbili, keď sa už boha nebojíte! Ale ja už nemôžem prejsť popri vás, aby ste ma neštuchli!“

„A čo je to zas?“ ozval sa Mate a pozrel na ženu prísny okom, keď vyšla na dvor. „Vy sa nazdávate, že neviem, čo oddávna stvárate, keď ste samy? Viem dobre, ale sa mi bridilo zamiešať sa medzi vás. Ale už viac nebudem zatvárať i jedno i druhé oko

a zapchávať uši: lebo by ste sa pomaly začali vláčiť za vlasy, nehanblivice! V mojom dome bude pokoj a poriadok, zachovajte si. Ja som gazda, mňa bude každý slúchať...“

Umlkli obe, neopovážili sa ani dýchnuť. Málokedy počuli takto starého; jeho hlas nebol nikdy taký tvrdý a pohľad taký prísny. Pod ním sa domáca búrka odrazu utíšila a nastal pokoj a poriadok.

Jera sa prvá zotavila po okríknutí a začala sa obšmietat okolo muža, akoby mu chcela pomôcť ukladať drevo do stôsa.

„Ani nevieš, môj Mate, aká je to rana, táto naša nevesta hlavná,“ začala plačlivým hlasom. „Ja už neviem, kde sa mám podieť od trápenia... Tmolí sa ti po dome ako mucha bez hlavy. Čo chytí do ruky, všetko jej ide naopak. Ako máš pozerat na takú ničomnosť? Len čo mi riadu porozbýjala po dome. Všetko vychodí navnivoč, a povedz slovo, nos hned' do zeme, mrcha reči, hriech a krik...“

„Ustúp, ty si staršia, máš mať rozum. Múdry ustúpi. Pretrp, boh trpí i teba. Keď nebudeš do nej zadierat, sama sa popraví: takto ju iba pokazíš ešte horšie. V robote ju nepreháňaj: vidíš, deti má drobné. Kým boli tvoje malé, tiež nebolo v dome všeličo v poriadku... No, no, netreba sa hned' zato nadúvať, viem ja, že si bola pravá gazdiná. Nebolo v poriadku, lebo nemohlo byť, nestačilo sa a prenieslo sa. Ty máš predchodiť dobrým príkladom každého, ty si gazdiná. Ale takýmto činom dávaš zlý príklad a ja to nebudem trpieť, to je darmo!“

Jere ostal v srdci trŕň. „Ani on mi neuzná, ani on ma nezastane. Ja už nemám miesta v tomto dome. Ja som ho pomáhala vystaviť, a druhá sa bude v ňom rozhadzovať...“ Len ako môže karhať ju, svoju ženu, a zastávať druhú? Či je to spravodlivé a slušné? Muž, ktorý má zotrvať pri svojej žene i v radosti i v žalosti!

Mate spozoroval dobre, čo ju trápi a hryzie. Dreva poukladal do stôsa popri múre ohrady, a keď mu doniesla vína a chleba a položila ho na stôl, ktorý vykresaný z bieleho kameňa stojí na preddomí, riekol jej vlúdne, priateľským tónom:

„Vieš ty, čeríce, ja som gazda a chcem mať v dome pokoj a poriadok. Nechže bude pokoj pod mojou strechou. Tebe hovorím, teba hreším, lebo si mi žena. Tú tam keby pokarhal ja, to by už bola druhá vec. Tú nech karhá druhý, komu je žena.“

„Veď si uhádol, akurát!“ chcela už zvolať Jera, ale zatíchla. On nadvihol prst ako na výstrahu a pozrel na ňu prísny okom.

„Viem, čo chceš povedať,“ preriekol s nádychom žiaľu, „viem, netreba to roztriasať. Preto ustavične opakujem, že gazda má byť muž, on má rozkazovať a vládnuť. Tým horšie, keď je naopak. Taký dom nemôže vzrastať a veľadiť sa, kde nieto gazdu...“

Odišla trochu utíšená, uspokojená, lebo v týchto rečiach vidí, že muž dáva predsa len jej za pravdu. Naoko ju odsudzuje, karhá, ale v srdci drží predsa len zasa s ňou. A to je pre ňu predsa len zadostúčinenie.

Zato Matemu sa už nevyjasnilo čelo. Pred očami mu stojí celá nereseť, ktorá sa mu rozrástla v dome, a teraz už sa strojí zaujať i samé základy a rozvrátiť ho. Nemôže nevidieť, že s nevestou vtiahla do domu. Predtým bol sklad a pokoj, bez tresku a zmätku potahoval každý k spoločnému cieľu. Držali tuho sťa na reťazi ohnivá. A teraz?

Hneď za horúca pobadal a usiloval sa vyhodiť, čo sa mu zdalo, že nepristane k celku. Poslal do služby najprv jednu dievku a potom druhú.

„Nech sa učia, ako svet beží,“ vysvetľoval žene. „Nech privyknú na cudzotu a nadovšetko: nech sa naučia slúchať cudzích ľudí. To im bude na osoh...“

A Jera pristala i na to, ako na všetko, čo on uznal za dobré.

Myslel, keď bude menej ženských, že bude i nepokoja menej. Ostala len svokra a nevesta, a hľa, ešte im je tesno!

A čo, keď rozopra vybúši na povrch, prelomí tú krehkú kôru ohľadov? Darmo tajiť, syn už nie je, čo býval. Stará úprimnosť zmizla, vyhába sa otcovi, materi; čosi varí v sebe. Pri robote sa neraz zamyslí, odpovedá roztržite. Vidieť, prechováva myšlienky, ktoré drží výlučne pre seba. Či ostane dlho pri tomto váhaní? Či nepodľahne konečne tomu, čo mu šepoce žena, ktorú ľúbi, mater jeho dietok?

I pri obede bol zamyslený, ako i ostatní. Každý sa uzavrel sám do seba a oddal sa svojim myšlienkam.

Po obede Mate sadol na múrik pred domom, do chládku, a oči mu blúdila po okolí. Popod jeho dvor belie sa chodník, ktorý sa spúšťa svahom do údolia. Odtiaľ sa zas hadovite dvíha hore kopcom do mesta, kde sa náhle tratí v tóni, ktorú na ostrom letnom slnci hádžu prvé domy, akoby prilepené k náprotivnej stráni. Stráň leží pred ním rozprestretá ako na dlani. Podstavy a kamenné ohrady, ktorými je rozdelená na záhony a hriadky, belejú sa tuho v oslepujúcej žiare. V týchto štvorcoch záhonkov, pravidelných a nepravidelných, temnie sa zelenina povädnutá alebo postrhávaná. Iba listy kapusty vzdorujú víťazoslávne svojou šťavnatou zeleňou letnej suchote. Cibuľa začína vädnúť od vrchovca, len kde-tu čo sa ešte dvíha kde-ktorá rúra so šedou kystkou. Nad nejedným múrikom kloní sa figovník so svojimi skrievnými konármi. Inde zas utkvela osamelá oliva a dumá smutne nad týmto letným suchoparom. Tíšina naokolo, ani lístok sa nehýbe na konári. Mistrál potáhuje síce od mora ako na každé poludnie, lenže tento kút mu je z cesty. Šumí tam hore na Graboviku v korunách česmín a večne hučiacich borov. Iba cvrčky

vyhúdajú večnú svoju pieseň, keď jeden zunuje, druhé dva ju pochytiť s novou silou. Zapiští stehlík alebo hvizdne drozd stúlený kdesi hlboko v kroví, no zamĺkne zaraz, stáby sa bál rušiť prírodu v poludňajších driemotách. Z pitvora sa ozývajú šuchotavé kroky starej Jery, ktorá ani po obede nemá sna, lež sa večne tmolí a čosi šuká po dome; zo synovej izby dolieha otvoreným oblokom hlboké, odmerané chrápanie...

„A zmestiť sa musíme, inej pomoci nieto,“ dumá Mate, púšťajúc modré dymy zo svojej krátkej fajočky. „A koľko jesto, bože môj, miesta na tomto svete! Kto by ho premeral a obsiahol svojím okom!“ A inštinktom bývalého mornára spúšťa pohľad dolu dolinou, ta dolu, kde medzi dvoma bralami modrie sa kus mora v tichej zátokke. „Nemá konca ani kraja, len koľko je mora, čo je medzi naším krajom a Itáliou. A predsa sa nemôžeme pomestiť. Ako je to ako?“

Po večeri zas vysadol na múrik a dumá. Ivan ešte sedí za stolom a pozerá na zem. Tvár je nespokojná ako u človeka, ktorý je v úzkych a nevie z toho nájsť východ. Nerád by naraziť ani sem, ani tam... Nuž nie je on z toho tvrdého dreva ako otec: nie je stvorený vynájsť a robiť smelé podniky. Človek je on všedný, ktorý sa bude večne motať v obvyklom kruhu, po vychodených koľajach, bez veľkého lámania hlavy, ktorú mu iní beztak ustavične kálajú...

Žena, upratujúc misy zo stola, pozrela naň významne niekoľko ráz. Chcela tým čajsi povedať: „No, čo kvačíš, človeče, pohni sa už raz...“ On cíti silu pohľadu, trnie mu pod ním celá bytosť, no nemožno sa vzchopiť. Akoby na ňom ťažilo hrozné bremä. Jera badá, že sa medzi mladými čosi varí, naschvál kutí okolo stola, aby sa nemohli dohovoriť. Možno ani netuší, ako jej je syn vďačný za toto prekážanie.

„Ach, bože pomozí!“ vzdychla konečne Barica, držiac malého Ivicu na lone. Hlávku oprel o materine ňadrá a okolo ústok poletuje mu anjelský úsmev. „Pomozí a neopúšťaj nás, biedne siroty...“

Jera sa zlobne uškrnula, pletúc pančuchu, aké pletávajú tu ženy z domácej vlny: robota, ktorou ináč opovrhuje, lebo uberá mnoho času a nevypláca sa.

Ivan sa konečne vzchopil, vyťahujúc sa, založiac ruky do tyla a ohnúc sa v kríži. Medzitým hľadá nežným okom nadol, kde sedí mladá žena s deckom na lone. Hľa, jeho svet, jeho poklad, jeho všetko! No vtom sa stretol s pohľadom ženy, v ktorom nielo nežnosti, ale tvrdá výčitka. Vzdychol tajne, odvrátil sa a pobral sa k múriku, na ktorom sedí otec.

Mate je pohrúžený v dumách, hľadiac do kraja, obliateho svetlom mesiaca, aký sa môže zaskvieť iba na dalmatínskom nebi. Hviezdy sa veselo trblietajú a Mliečna cesta tiahne sa mohutným pásom sťa šedá stuha po tmavom úzadí. Zem oddychuje, akoby ustatá pod žihavými lúčmi slnca. Krový domov belejú sa skvele, akoby pripadnuté čerstvým snehom. Z mesta od kríža dolieha spev mládeže, štvorhlasný, padajúc akosi ťažko na dušu svojimi ťahavými tónmi, ktoré sa prelievajú v povetrí a padajú tupou ozvenou ta kdesi do údolia. Spevu na odvetu zaznela pieseň odkiaľsi z poľa, tiež taká ťahavá, smutná, ako všetky piesne tohto ľudu. Tu i tu sa ozve ostrý rehot mulíc alebo brutálne trúbenie osla, priviazaného dakde k hŕbe prútia o kolík.

Ivan sa spustil na múrik k otcovi, ktorému sa rozlieva po tvári plné svetlo mesiaca, dávajúc jej povznesený výraz, vyrážajúc ešte ostrejšie na nej každú črtu. Ohnutý nos Mateho, charakteristický nos rodu bercovského, dodáva jeho tvári niečo energické, mocné.

Otec sa pohol a jeho oko uprelo sa na syna. Pobadal zaraz nepokoj, rozochvenosť pri ňom. „I on sa trápi, usúdil Mate, „má mi čosi povedať; iste čosi neveselé...“ S očakávaním hľadá na syna, akoby chcel povedať: „No nechže bude, čo má byť...“

„Čaće, ja som všakovak rozmýšľal vo svojej hlave... Viete, že Bepo Lukrin zasa poslal desať lír z Ameriky. Od troch rokov vyše dvesto. A píše, že mu z nich ešte ostalo.“

„A Bepo!“ zvolal Mate s akýmsi oblahčením. Vydýchol si, lebo vidí, že sa ide viesť rozhovor o veciach každodenných. „Teší ma. Konečne by doma zaháľal a nevymotal by sa z dlhov. Takto, ako vidím, ide sa vysekať, a o rok o dva budeme mať o súdeho človeka viac.“

„Veru, ťažko sa pohnúť u nás,“ pokračuje Ivan s akousi schváľnosťou. „Zem nedáva, čo sa urodí, to zas ide navnivoč. Len na vinice aké choroby padli neslýchané! I polievaj i maž i posýpaj i čisti a úroda čím ďalej, tým menšia. Horšie z roka na rok.“

„To ti je tak,“ odpovedá otec. „Čím je ktorá rastlina užitočnejšia, tým viac chorôb na ňu letí. I na ľudí prišli nové choroby, o ktorých nebolo prvej chyrovať. Prečo? Lebo i ľudia sú čím diaľ jemnejší. No zato sa my nemôžeme žalovať. Urodí sa menej, to je pravda, ale zato nenakazia celé pivnice ako za starodávna. I s cenami sa dá ešte vyjsť ako-tak, hoci sú i menšie. Nuž ani v dnešných časoch neumrie súci človek od hladu.“

Mate ani netuší, aké to posekal konáre pod synovou nohou. Na strome svojho predsavzatia ostal takrečeno v povetrí, bez opory. Začal sa klátiť, otáľať, no pohľad mu padol na Baricu, prišli mu na um jej výčitky, badurkanie, plač a vzdychy. Vzmužil sa znovu.

„A ja by, čaće, chcel tiež ísť pozrieť, čo je to tam, v tej Amerike.“

Vydýchol – odvalila sa mu veľká ťarcha zo srdca. Sám sa teraz čuduje, kde sa vzalo v ňom toľko odvahy.

„Ty!“ zvolal Mate, vytiahnuv z úst fajočku a vytriešťajúc naňho oči. „Odkiaľ si to zobral, môj synko?“ A pokrútil hlavou od divu. Pozrie naňho ukradomky tu i tu, akoby v neistote, či je to ozaj ten jeho Ivan, o ktorom často myslel, že pretúrska krv v ňom zvodnateľa. Videl ho od detstva vždy takého nepatrného, malého, až sa trafil svojou prostrednosťou medzi inými mládencami. Vie, že by sa nebol hádam ani oženil, keby ho nebola zaputnala Barica. No ona, ctižiadostivá, podnikavá, hodila oko na nepatrného Ivana, lebo bol z domu pretúrovského, kde je všetkého nadostač. „Čo mi hovoríš! Svojej smrti by sa bol skôr nazdal ako tomu!“

„A vidíte, čáce, idú i druhí, čo tiež nikda nepomysleli. Každý hľadá, kde mu bude ľahšie. Prečo by reku nie i ja...“

„Ale to je rozdiel: ty a druhí!“ zvolal Mate. „Nemajú čo jesť, nemajú na čom robiť alebo ich jesto v dome vyše práva: tí nech idú, nech oprobujú. No ty, jedinák, dnes-zajtra gazda! Ako zanecháš tu svoje mozole, mozole svojho otca? Naverímboha, nič po nič, do vetra... Nie, synko, tvoja Amerika je tu, musí byť tu...“

Ivan nemá už čo nadhodiť. Čo vedel, vyriekol a teraz ho zaujal hnev nad vlastnou malomocou, slabosťou. Cíti, že je pod vyššou mocou, darmo sa mu hádzať, trhať: vyššia moc drží ho tuho, neúprosne.

„A vy ste za mladi tiež boli po svete. Tiež ste chceli probovať,“ riekol akosi nasilu a hneď strnul od strachu, čo sa to opovážil povedať otcovi.

Starý sa len opovržlivo usmial, synov hnev ho neurazil ani sa ho nedotkol.

„So mnou to bola iná vec,“ odpovedá pokojným hlasom. „Ja som musel, lebo otec nevystavil dom a nenasadil viníc, koľko by

bolo nám trom bratom nadostač. A potom, keď som šiel z domu, na to tiež nezabúdaj, nemal som ani ženy ani detí. Ja som bol slobodný ako vták: ale i v tej slobode mi vždy stálo pred očami, vidíš, toto údolie, ten chatrný domec: ustavične žila vo mne nádej, že po bludárení zasadnem ja tu, zapustím korene, zabezpečím seba i moje deti, aby neboli prinútené blúdiť po cudzom svete, ako som bol prinútený ja. Ten cieľ som azda len dosiahol, od teba závisí, či budeš môcť udržať a zveľadiť svoje dedičstvo a rozmnožiť ho pre svoje potomstvo. To je tvoja Amerika. Drž sa motyky, vychovávať deti za dobrých, statočných ťežakov. Lebo kto ich bude viesť a naučiť, keď im otec bude za horami? Kto ti bude spravovať ženu, ktorú i ty sám ledvým činom môžeš udržať na vôdke? Nie, ani hovoriť o tom,“ pretrhol sa Mate vo svojom horlení. Videl syna premoženého, uhneteného pomermi, pritisnutého dôvodmi otca, a prebudila sa v ňom sústrasť. „Ja sa nikdy neprotivím rozumnej veci,“ doložil ako na vysvetlenie svojho rozhorlenia. „No táto ti, synko, nemá ani hlavy ani päty. Najlepšie ju zahrabať na večné veky. Miesto do Ameriky pôjdeme my zajtra pozrieť pod Kopicíu hlavu, čo robí peronospóra,“ doložil už s úsmevom.

Ivan nahliadol, že podľahol. Kde by on, úbohý, s otcom – s tým človekom, ktorého sa najväčšmi bál od malička! Sklonil hlavu, obťaženu starosťami a najmä hlavnou starosťou: ako vydá počet z dnešnej zrážky pred Baricou? Ako sa jej predstaví; jej, ktorá mu jednoducho letí k hlave, že je sluha, horší od sluhy v tomto dome.

Otec vidí dobre jeho útrapy; tuší, čo sa to deje i čia je náuka. Umienil si, že pristúpi k veci. „Keď sme raz v takom tanci,“ myslí si, „dotancujeme ho do konca.“

„Teraz mi povedz, Ivan, ako si ty prišiel na takú myšlienku,“ ozval sa po chvíli. „Také myšlienky sa nerodia v tvojej hlave. Ty

sám pochopuješ, že sa nemáme čo báť ani hladu, ani biedy. I na-
jeme sa, i napijeme, i zvýši nám na predaj. Odkiaľ teda pochodí
ten tvoj úmysel?“

Syn nemôže slova prehovoriť. Pod otcovým pohľadom cíti,
akoby bol vystavený na pranier. Zdá sa mu, že to živé, prenika-
vé oko vidí dohlboka, do záhybov srdca, a číta v nich všetku tú
biedu, pod ktorou sa zmieta od toľkých čias; že meria celú ma-
lomoc, poddajnosť, slabosť, pre ktorú sa stal hračkou ctižiadostivej
ženy.

Starý cíti, v čom je jeho syn, chápe úplne jeho stav a hľadá
naň opovržlivo.

„Ty mlčíš, a máš pravdu. Načo hovoriť? Viem i tak všetko,
možno viac než sa ty nazdávaš. Teba vyháňa z domu nezmest-
nosť ženská. Viem ja to. Neprajnosť, nežičlivosť, čo nežičí sebe
ani iným; čo ráta každú lyžicu, čo nosíš k ústam. Hriech, ktoré-
ho u nás dosiaľ nebývalo, ktorý sa vkradol do domu a chcel by
v ňom rozrastať. Ona tá prehovára, hudie, napráva, viem ja do-
bre, tvoja žena!“

Ivan sklonil ešte hlbšie hlavu. Prísne reči otcove dopadajú na
ňu sťa kladivo. Hučí mu v nej a šumí sťa pod vodopádom, cíti
slabosť a cíti faloš, ktorá otráвила úprimný pomer k otcovi. Na
čelo mu vystúpili krupaje potu a tvár mu horí od hanby.

„Čo klopiš oči a ovesuješ hlavu?“ horlí otec už v hneve nad
takýmto výjavom, nad ktorým sa sám začína hanbiť. „Ja sám sa
hanbím, keď ťa vidím takto! Hore hlavu! Pozeraj každému smelo
do očí. Bojuj odhodlane proti hriechu a,“ Ivan podvihol hlavu,
pozerá naľakane, čo to ešte vyjde. „Vyťahni sa spod cudzieho
jarma a buď sám sebe pánom,“ doložil otec s dôrazom. „Ženy
neslobodno poslúchať vo všetkom. A najmä, keď ich zaujme ne-
návisť...“